

РЕФЕРАТИ

ДОКТРИНИ

АНДРІЙ БАУМЕЙСТЕР (Київ). ТЕОРІЯ СУБСТАНЦІЇ У АРИСТОТЕЛЯ

У своїй статті автор показує важливу роль, що її відіграє Аристотелева теорія субстанції у формуванні і розвитку онтології й епістемології. Модерні концепції субстанції (Декарт, Спіноза, Лок, Кант) – це лише різноманітні спрощенні варіанти теорії оусія. Філософи доби Модерну використовують в основному ранню онтологію Аристотеля (оусія – одинична конкретна річ) і майже зовсім не беруть до уваги зрілу онтологію Аристотеля (оусія як іманентна форма речі і як її онтологічний принцип). Базовим текстом дослідження у статті є книга Z (VII) «Метафізики». Автор дає структуру аргументації Аристотеля й пропонує свій переклад ключових фрагментів книги Z. У статті пропонується синоптичний підхід: автор аналізує основні сучасні інтерпретації Аристотелевої теорії субстанції (Bächli, Bordt, Brugger, Düring, Graeser, Horn, Losev, Krapiec, Rapp, Reale, Ross, Seidl та ін.). Такий підхід дозволяє виявити різноманітні аспекти й творчий потенціал, що містяться в оусія-теорії.

АНДРІЙ ДАХНІЙ (Львів) ДВА ДЖЕРЕЛА ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ МАРТИНА ГАЙДЕГЕРА

У статті на матеріалі ранніх творів Мартина Гайдегера досліджується роль західної філософської традиції у справі становлення мислителя. Зокрема, йдеться про два основні джерела цієї традиції – давньогрецьке (з особливим наголосом на Аристотелі) та християнське (починаючи з апостола Павла і закінчуючи Сьореном К'єркегором). Кожне з них по-своєму сприяло викристалізуванню антропологічного підходу, визначального для всього подальшого філософського шляху Гайдегера.

Суть цього підходу полягає в тому, що людське буття розглядається як конкретно-фактичне і часово-історичне, тобто специфіка людини визначається тут не теоретичною самосвідомістю, а здатністю тлумачити власне буття, виходячи з фактичності, історичності й унікальності конкретної герменевтичної ситуації.

ПАНОРАМА

ОЛЕКСІЙ ПАНИЧ (Донецьк) ДЖОН СТУАРТ МІЛ І ДЖОРДЖ БАРКЛІ: НЕДОСЛІДЖЕНА ЛІНІЯ РОЗВИТКУ БРИТАНСЬКОГО ЕМПІРИЗМУ

У статті аналізується система різноманітних ліній наступності, що пов'язує філософію Джона Стюарта Міла і філософію Джорджа Барклі. Показано, що Барклі сприймається Мілом як найбільш визначна постать усій попередній

історії британської філософії. Така висока оцінка дає нам нагоду по-новому переосмислити як історичну впливовість винайдені Джорджем Барклі оригінальної версії філософського іматеріалізму, так і історико-філософське коріння Мілової філософії послідовного феноменалізму.

СЕРГІЙ СЕКУНДАНТ, РУСЛАН МЕЛАМЕД (ОДЕСА) ЛЯЙБНИЦІ І КАБАЛА

Головна мета статті – з'ясувати, чи вплинули містичні течії і зокрема кабала на формування філософської доктрини Ляйбніца. Автори прагнуть довести, що філософія Ляйбніца ґрунтується на раціональних засадах. Якщо й можна говорити про містицизм Ляйбніца, то радше про християнський, ніж кабалістичний. Він стосується переважно вчення про стосунки між людиною і Богом, але не Ляйбніцевої системи, що виключає будь яку непрозорість й не передбачає жодного містичного втручання у природний плин речей. Хоча містицизм Ляйбніца торкається одного з головних понять його раціоналістичної системи — поняття природного світла, – все ж значно правильніше було б говорити про раціоналізацію Ляйбніцем містики, ніж про містичні засади його раціоналізму.

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА ЛАБОРАТОРІЯ

БОРИС ДОМБРОВСКИЙ (ЛЬВІВ) ФІЛОСОФІЯ СТІНИ

В межах культури, потрактовуваної як сукупність заборон, феномен стіни розглядається як втілена заборона. Досліджується роль стіни в історіософському аспекті, а також – роль фрагменту стіни як субстрату в образотворчому мистецтві. Визначено локус стіни у вигляді перетину променів прямої і зворотної перспективи, що мають спільну назву позитивної перспективи. На прикладі графіті запроваджується поняття негативної перспективи. Продемонстровано, що цілісний образ у зворотній перспективі розпадається на частини. Деструкція зображення пояснюється впливом стіни як втіленої метафізичної заборони. Потрактовуваний у такий спосіб, феномен стіни постає як об'єкт апофатичної філософії.

МОДЕРН/ПОСТМОДЕРН

ПАВЛО БАРТУСЯК (ВІННИЦЯ) ДЕЛЬОЗ ЯК ДОСЛІДНИК ФІЛОСОФІЇ ЛЯЙБНИЦА: МАТЕРІЯ ТА ЇЇ СКЛАДУВАННЯ

Жиль Дельоз у своїй роботі «Складка. Ляйбніц і Бароко» розглядає філософські зв'язки Ляйбніца і художнього стилю Бароко. Зокрема у першій главі, що зветься «Складування матерії», йдеться про складку, що прямує до нескінченності; Бароко, на думку Дельоза, відсилає не до якоїсь сутності, а до оперативної функції, до характерної риси. Бароко зовсім не виробляє складки, а спрямовує їх до нескінченності, скривляючи та викривляючи. Ці складки, Бароко викривляє згідно двом напрямкам, двом поверхам: складування матерії і складки душі. Два поверхи між собою сполучаються, утворюючи неперервність. Цей великий монтаж Ляйбніц вибудовує між нижнім поверхом із наскрізними вікнами та верхнім, затемненим та зачиненим. Дельоз показав, що у Ляйбніца кривизна

всесвіту проводиться згідно трьом фундаментальним поняттям: текучість матерії, еластичність тіл та пружинний механізм. Всесвіт є стисненим певною активною силою, яка і надає матерії криволінійного руху.

СХІД ЄВРОПИ

ВСЕВОЛОД КУЗНЕЦОВ, ЛЮБОВ НЕРУШЕВА (ВІННИЦЯ) «СТАТЬ – ЗАВЖДИ ЦЕНТР...». ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ В. В. РОЗАНОВА

Стаття присвячена проблемі статевої любові в творчості В. В. Розанова. Аналізуючи систему уявлень Розанова про Бога, природу, статі, автори показують прагнення філософа утворити пансексуалістське квазірелігійне вчення в протиположності до християнства. Мислитель розглядається як радикальний ідеолог містико-еротичної революції і як носій і виразник тенденції до розбудови національної релігії, яка є притаманною російській культурі.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ

АЛЕН ПОНС (ФРАНЦІЯ) INGENIUM

Слово ingenium, уживане у розмовній латині від античності, а у латині філософській – аж до модерної доби, є вельми багатим за своїм сенсом. Істотною частку цього багатства в царині романських мов зберегли лише італійське ingegno та іспанське ingenio. Численні похідні від ingenium, наявні у французькій мові, спромоглися зберегти лише часткові й більш-менш віддалені стосунки зі своїм джерелом, а слово esprit, часто вживане як його еквівалент, має вельми особні конотації. Етимологія англійського wit і німецького Witz вельми відмінна від ingenium, і вони у дуже обмежений спосіб відтворюють те вельми значуще сузір'я сенсів, що його виражає латинське слово. Таким чином, перед перекладачами модерної доби виникають воістину нездоланні ускладнення.

РЕМІ БРАґ (ФРАНЦІЯ) ІНТУЇЦІЯ, «HADS»

Аристотелеве поняття ἀρχή («догетність», «кмітливість»), визначене у «Другій аналітиці» як влучність (εὐτοχία) у миттєвому знаходженні середнього терміна силогізму, специфічно відтворюється в арабських перекладах: в «Другій аналітиці» його перекладають як «добірний hads», в «Нікомаховій етиці» – як awḡaḡya'l-'aql («проникливий інтелект»). Поняття «hads» стає провідним в епістемології Авіцені, де воно означає дію, через яку ум безпосередньо, сам собою висновує середній термін силогізму. Це, з одного боку, є інтуїція принципів, з іншого ж, – спроможність миттєво пробігати всі етапи дискурсивного розміркування. Таким чином, «hads» Авіцені вельми нагадує Декартове поняття intuitionis, сформульоване у ранній праці Regulae ad directionem ingenii. Той, хто володіє «hads» від народження, не потребує вчителів і може, згідно з ісламським філософом, самотійно створити усі науки, досягнувши пророчого пізнання. Показово, що саме цей концепт Авіцені в латинській традиції відтворювався інколи як subtilitas «витонченість», але здебільшого як ingenium.

ОЛЕГ ХОМА (Вінниця) INGENIUM І ДЕДУКТИВНИЙ МЕТОД ДЕКАРТА

Головним пунктом критики картезіанства для Віко є поняття методу, інтерпретованого як суто дискурсивна процедура, якій бракує спонтанності та творчої сили, необхідних для відкриття нових істин. Ці якості для нього уособлює латинський термін *ingenium*, калька якого міститься у італійській (*ingegno*) і відсутня у французькій мовах.

Запропонована Віко критика картезіанства не враховує засадового білінгвізму цієї філософії і широкого ужитку терміна *ingenium* у корпусі латиномовних творів Декарта. Аналіз останніх доводить, що раннє Декартове поняття *intuitus mentis*, а також концепція природного світла рації, у решті решт спираються саме на *ingenium*, а не на дискурсивні методичні процедури.

Людська душа, за Декартом, виявляє свій зміст у кількох іпостасях, і кожному такому способу виявлення відповідає специфічна термінологія. Душа як *mens* – не те саме, що душа як *ingenium*. Але навіть ранньому Декартовому вченню про душу був властивий своєрідний номіналізм, проголошення реального існування лише індивідуальної душі як цілого. Ось чому пізніше, в констатації *ego cogito*, Декарт фіксуватиме саме індивідуальну субстанцію, а не мислення взагалі.

Пара термінів *ingenium/mens* є неперекладанною вже у французьких текстах самого Декарта (обидва зливаються у єдиному відповідникові *esprit*), проте наявні українські переклади не враховують ані цієї неперекладанності, ані очевидних референцій Декартового *esprit* до зораз різних латинських відповідників.

Також проаналізовано частоту вживання термінів *ingenium* і *mens* в ранніх і пізніх латиномовних творах Декарта; доведено, що зростання значущості метафізичної проблематики поступово перетворило *mens* на головний предмет Декартового дослідження і деактуалізувало проблематику *ingenium* у.

ОЛЕГ ХОМА (Вінниця) ESPRIT DE GÉOMÉTRIE В ПАСКАЛЯ

Наведено розбіжності змісту, що його Паскаль надавав термінові *esprit de géométrie* у фр. 511 і 512 (нумерація Л. Лафюма) «Думок». Доведено, що у фр. 512 термін *esprit de finesse* є змістовно близьким до творчого *ingenium* у Віко, а *esprit de géométrie* – до Декартового *ingenium mathematicum*. Окрім того, Паскалів *esprit de géométrie*, спроможний одночасно осягати велику кількість принципів, не плутаючи їх, демонструє близькість з Декартовим вченням про дедукацію і тонкочуйність (*sagacitas*) з твору *Regulae ad directionem ingenii* (правило III).

ФАБІАНА БРЮЖЕР (Франція) WIT TA/АБО HUMOR

Проаналізовано взаємозв'язок основних значень англійських термінів *wit* і *humour* та доведено його неперекладність для французького мовця. Адже традиційні французькі відповідники, *esprit* і *humour*, не мають аналогічного набору конотацій. Так, англійське *wit* у Гобса й Лока позначає деяку синтетичну здатність уму (*mind*) помічати схожості в розбіжному, тобто докорінно відрізняється від судження як передовсім аналітичного розрізнення ідей. Як і німецьке *Witz* воно вказує на знання, але знання творче, індивідуальне, породжене розвиненими здібностями, винахідливістю тощо; таким чином, *wit* вельми нагадує *ingenium* Цицерона і гуманістів. Проте ці особливості *wit* неминуче пов'язують його із задоволенням, що його відчуває індивід від реалізації непересічних розумових здібностей, дотепної розмови, гри слів (*rip*), жарту (*poke*). За своїм ефектом, тобто задоволенням, *wit* уподібнюється «доброму гумору» (*good humour*). Англійське *humour* водночас містить значення «умонастрою» (*general*

temper of mind), «стану душі» як такого, «радісного умонастрою», а також *raillery*, *irony*, *ridicule* (кепкування, іронія, висміювання) та «гумору-жарту», а тому, на думку авторки, не може бути адекватно перекладене через один французький відповідник, оскільки перше і друге значення доречніше передати через *humeur*, а третє – через запозичення з англійської *le humour*.

ШАРЛЬ БАЛАДЬЄ (ФРАНЦІЯ) «WITZ» У ФРОЙДА І В ЙОГО ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Досліджено неперекладність Фройдогового терміна Witz французькою і англійською мовами. Аналіз різних перекладів праці Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten (1905) доводить, що ані французькі (mot d'esprit, trait d'esprit), ані англійські (wit, joke) відповідники Witz не можуть охопити все поле значень німецького терміна. Прикметно, що його етимологічні особливості вельми вдало узгоджуються з Фройдовим вченням про конденсацію як основу задоволення, отриманого від Witz.

РЕЦЕНЗІЇ

В'ЯЧЕСЛАВ ЦИБА (КИЇВ) МЕТАТЕОРІЯ ДОСВІДУ ЯК ДЗЕРКАЛО ФІЛОСОФІЇ

У статті розглянуто історико-філософської складову розробленої В. Рьодом метатеорії досвіду. Основну увагу вона спрямовує на відтворення зв'язків між багатоманітними підходами до проблеми досвіду, виявленими у рамках універсальної саморефлексії свідомості.